

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1070300/3

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליהו הישריק, הרב יצחק אלמליח, הרב מימון נהרי

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אברהם יצחק וייס)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אברהם אטיאס)

הנדון: סמכות בית הדין לעכב יציאתו מן הארץ של מי שאינו אזרח ישראל

פסק דין

בתיק זה הערעור הוא על החלטת בית הדין האזורי מיום כ"א באדר א' תשע"ו (1.3.16). לשון הוראת ההחלטה: "לאור האמור, הטענה המקדמית מתקבלת וצו עיכוב היציאה מבוטל".

א. רקע עובדתי

1. הצדדים נישאו בשנת 2001 – נישואין כדת משה וישראל – בארצות הברית. לצדדים שלושה ילדים, מגורי הצדדים היו בלייקווד. באוגוסט 2014 עזב הבעל את הבית ומאז הוא מתגורר בניו יורק. הבעל הגיע לביקור בישראל. בעת שהייתו הגישה האישה תביעת מזונות נגד הבעל. כמו כן ביקשה להוציא צו עיכוב יציאה נגד הבעל. לאחר הגשת תביעת המזונות – בעקבות הערת בית הדין האזורי – הגישה האישה כשלב שני גם תביעת גירושין.

בית הדין האזורי הוציא צו עיכוב יציאה נגד הבעל כמבוקש. בא כוח הבעל הגיש בקשה לביטול עיכוב היציאה. בסיומו של דיון שקיים בית הדין קמא במעמד הבעל ובא כוחו ובא כוח האישה, החליט בית הדין כאמור לבטל את צו עיכוב היציאה.

בא כוח האישה הגיש ערעור על החלטת בית הדין וכן הגיש בקשה לעיכוב ביצוע של החלטת בית הדין האזורי עד לאחר שמיעת הערעור בפני בית הדין הגדול. בית הדין הגדול נענה לבקשה לעיכוב הביצוע. התקיים דיון בערעור המערערת בבית הדין הגדול במעמד הצדדים ובאי כוחם.

2. במהלך הדיון הוצע לבעל להתגרש לאלתר ולהותיר את סוגיות משמורת הסדרי ראייה מזונות ילדים וחלוקת הרכוש להכרעה לאחר סידור הגט מתוך הסכמה לבחירת בית הדין שידון בכך – קרי: או בית הדין דנן או בית הדין מוכר ומקובל על הצדדים בניו יורק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

3. הצעה זו באה על הרקע של פירוד ממושך בין הצדדים והקרע העמוק שנחשף במהלך הדיון. עם קבלת הצעה זו מתאיין היה הצורך לדון בגוף הערעור מאחר שביום הדיון (לאחר סידור הגט) בית הדין היה מבטל את עיכוב היציאה מן הארץ נגד הבעל.

4. במהלך הדיון להבאת הצדדים להסכמה להתגרש, החליף הבעל את עמדתו מספר פעמים הן בעניין הגירושין והן בעניין מקום הדיון בנושאים שנותרו.

5. התרשמנו שלפנינו מקרה שבו לבעל אין עמדה יציבה בעניין הגירושין ואף שהביע את הסכמתו העקרונית להתגרש עקב הקרע העמוק – חוששים אנו שמא אמירות אלו מן הפה ולחוזן הן וישנו חשש רציני ומבוסס שלאחר עזיבת הבעל את הארץ – האישה תיוותר עגונה לכל ימי חייה.

6. מתוך תחושה זו לא חסך בית הדין מאמצים להביא את הצדדים להתגרש לאלתר, ברם הניסיון לא צלח – בעיקר בגין עמדות הבעל שהשתנו כמה פעמים.

7. מן הבחינה הפורמלית עומדת לערעור החלטה על ביטול עיכוב יציאה.

למעשה שאלת עיכוב היציאה היא הנפקות המעשית, כאשר עיקר השאלה העומדת להכרעה היא: האם לבית הדין הרבני בישראל סמכות לדון בתביעת מזונות אישה נגד בעלה אף שהוא אינו אזרח ישראל או תושב בה? גם אם אין צורך בעמידה בתנאי האזרחות עדיין השאלה: האם יש צורך ב"זיקה" לישראל?

8. בית הדין האזורי קבע בפסק דינו כי אין לבית הדין הרבני סמכות. התוצאה הנגזרת מכך הייתה כי יש לבטל את צו עיכוב היציאה שהוצא נגד הבעל. על החלטה זו מערערת האישה.

9. אך טרם נרד למישור זה – המישור המשפטי-אזרחי – עלינו לקבוע אם במישור ההלכתי יש בידי בית הדין הרבני בישראל סמכות לדון אדם שמקום מושבו בחו"ל. אף שמי מהצדדים לא העלה טיעון במישור זה אלא רק במישור החוקי-אזרחי, בית הדין האזורי מצדו הוא העלה עניין זה, התייחס אליו וקבע בו הלכות שלדעתנו אינן עולות בקנה אחד עם הפסיקה שניתנה בעבר על ידי גדולי הדיינים לדורותיהם, ואינן תואמות לפסיקה המקובלת והנהוגה בבתי הדין הרבניים.

ב. סמכות בית הדין בעניין בעלי הדין מבחינה הלכתית

10. השאלה במקרה כמו זה שבפנינו מתעוררת עקב הכלל ההלכתי הידוע "הלך אחר הנתבע" המובא להלכה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יד סעיף א ברמ"א). כלומר, התובע חייב לתבוע את הנתבע במקום מגוריו של הנתבע. אך השאלה היא: האם אכן בכל מקרה נעמיד כלל זה? וביתר דיוק: האם הכלל חל גם כאשר בית הדין המרוחק ממקום מגוריו הנתבע – סמכותו או יכולתו גדולות וחזקות מאלו של בית הדין שבמקום מגוריו?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

11. המקרה הנידון בספרות ההלכה היה בדיוק זה הנמצא בפנינו, דהיינו: העמדת האפשרות לדון בבית הדין בחו"ל אל מול האפשרות לדון בבית הדין הרבני בישראל, כאשר הנתבע אינו תושב ישראל אלא מתגורר בחו"ל.

הנפקות בין שתי האפשרויות היא עצומה. בית הדין בחו"ל אינו רשות שיפוטית המוכרת על ידי השלטונות בחו"ל. למעשה הוא חסר מעמד רשמי. הנגזר מכך הוא כי בית הדין בחו"ל אינו יכול כלל לאכוף את פסק הדין שהוא עצמו יוציא. ולדוגמה: בית הדין חייב את הבעל במזונות אישה ואף למעלה מזה – בגירושין עצמן – אם בית הדין יוציא פסק דין המחייב את הבעל בגט, הרי שזה גם זה תלויים ברצונו הטוב של הבעל: ירצה – ישמע בקול בית הדין, לא ירצה – לא ישמע. אין כל אפשרות למעשה לאכוף ולממש שום פסק דין שיתקבל. לעומתו בית הדין הרבני בישראל הוא בית הדין הרבני היחיד בעולם שיש לו מעמד של רשות שיפוטית רשמית לכל דבר ועניין בכל מה שנוגע לענייני נישואין וגירושין. כלומר: האם הכלל נאמר גם כששני בתי הדין אינם שווים ברמת יכולת האכיפה – בית הדין בחו"ל "שידיו קשורות" ומחוסר כל כוח לעומת בית הדין הרבני בישראל שפסקי הדין שלו הם ברי אכיפה?

12. הסיטואציה הראשונה בהלכה נזכרת כאשר התובע דורש ללכת "לבית הדין הגדול". בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יד סעיף א) נפסק במקרה כזה: "אבל אם אמר המלווה: 'נלך לבית הדין הגדול' – כופין את הלווה ועולה עמו."

13. מכאן המקור שכל שברור שבית הדין המרוחק ממקום מגורי הנתבע הוא בעל יכולת פסיקה העולה על בית הדין המקומי, אזי אין מתחשבים בכלל של "הלך אחר הנתבע" אלא כופין את הנתבע לילך להתדיין שם.

14. היסוד הטמון בהלכה זו הוא בעיקר התפקיד של בית הדין בעם ישראל: תפקידו וייעודו של בית הדין הוא לפסוק כהלכה ו"להעמיד משפטי הדת על תלם". לפיכך: בכל מקרה שבו ברור לנו כי משפטי הדת אכן יגיעו לבירור ויועמדו על ההלכה הצרופה, שוב אין עומד כל כלל אחר שהינו לתקנה כזו או אחרת.

15. כך גם פסקו גדולי הדיינים לדורותיהם כפי שנביא חלק מהם.

בדרך זו פסק בית הדין הרבני האזורי בחיפה בהרכב הדיינים הרב יעקב רוזנטל, הרב ברוך רקובר והרב עזרא הדאיה (בתיק תשכ"ו/3898, פורסם בפסקי דין רבניים חלק ו' עמ' 265 ואילך) – בנידון שם האישה הייתה בקנדה:

איתא בחושן משפט (סימן יד סעיף א) שאם אחד מבעלי הדין אומר שרוצה להתדיין בפני בית דין הגדול כופין את הבעל דין השני ללכת עמו ולהתדיין בפני בית דין הגדול. בנידוננו, שהנתבעת נמצאת בקנדה – מקום שאין סמכות חוקים לרבנים בענייני אישות, ולעומת זה כאן זכינו בעזרת ה' שיש לבתי הדין הרבניים סמכות חוקית לדון בענייני אישות. ולפיכך בית דין רבני כאן יש לו לעניין זה דין של בית דין גדול לגבי בית דין במקום אחר שאין לו סמכות חוקית.

ולכן, אף על גב שכתב הרמ"א בחושן משפט (שם סימן יד):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

“אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש בית דין בעיר אין אחד יכול לכופף חברו שילך עמו לבית דין אחר כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הוועד” –

זה רק משום דבזמן הזה שני בתי הדין בשני המקומות שווים ואין סיבה מיוחדת להעדיף בית דין שלא במקום הנתבע, וכמו שכתבנו לעיל בשם שו"ת שיבת ציון, אבל כשיש לבית דין מסוים סמכות חוקית שיכול להכריח הנתבע להתדיין בפניו ופסק דינו ניתן להוצאה לפועל, הרי דבר זה מעניק לו לעניין זה עדיפות לגבי בית דין במקום אחר שאין לו סמכות זו. ועיין בנימוקי יוסף (סוף פרק קמא דבבא קמא) שכתב בשם הרמ"ה לעניין דיני קנסות שאין דנים בחו"ל: “מזמנין לה לאתרא דמצו למידייניה –) כלומר לארץ ישראל) כי היכי דלא ליפסוד.” (שם עמ' 277–278)

16. בתיק נוסף שבו הבעל התגורר בחו"ל – בית הדין הרבני בתל אביב (תיק תשכ"ז/943) קיבל את טענתו כי רצונו שהתביעה תידון במקום מגוריו בחו"ל, אך החלטה זו הגיעה לערעור בבית הדין הגדול.

17. בית הדין הגדול (תיק תשכ"ז/159) בהרכב מופלא של הרבנים הרב אליעזר גולדשמידט, הרב שאול ישראלי והרב עובדיה יוסף קיבלו את הערעור וקבעו כי בית הדין הרבני בישראל הוא המוסמך הלכתית לדון ובמקרה כזה אין עומד הכלל של “הלך אחר הנתבע”. זאת מהטעם שהבאנו לעיל. ואלו דבריהם:

כותב הגר"ש ישראלי:

אכן יש מקום לדון בנידון שלנו מצד דרגת בית הדין שבחו"ל ושבארץ ישראל כיום שכן נראים הדברים שבית הדין שבארץ ישראל לעומת זה שבחו"ל – יש לו דין “מקום הוועד” שהוא “מקום קיבוץ חכמים” (לשון הרא"ש שם סימן מא) או כלשון הרמב"ם (פרק ו' מסנהדרין הלכה ח): “מקומות שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים”, שכן חברי בית הדין שבארץ ישראל התמחו במיוחד בדינים אלה ויושבים על מדין יום וכן לומדים זה מזה מתוך הניסיון הרב. ועיין בהקדמה ל”תקנות הדיון” משנת תש”ך, וזו לשונה:

“קבענו תקנות הסמכה מיוחדות לדיינים כדי לבורר המעולים והנבונים שבתלמידי חכמים לתפקיד זה ואכן דייני ישראל כיום הם גדולים בתורה ויראה” [וכו'].

ואף על פי שהובא ברמ"א (סימן יד סעיף א) “כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הוועד”, בכגון דא שהדבר תלוי בתנאים והללו נשתנו לפי ראות עינינו – נראה שיש לדון בזה על פי הנ"ל.

ודברים נחרצים כותב הגר"א גולדשמידט:

וגם אם יסכים המשיב להתדיין לפני דיינים בחוץ לארץ ויחתום מראש על כך – אין ערובה שלא יחזור בו גם אחרי מתן פסק דין אם לא ימצא חן בעיניו ולא תהיה אז כל אפשרות לאלצו לציית לפסק הדין.

ואם כך, הרי כפוף הוא המשיב להתדיין לפני בית דין מוסמך ומוכר בישראל – ככל יהודי אחר תושב ישראל הכפוף להתדיין לפני בית דין זה – הן אם הוא רוצה הן אם לאו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכאן יש לציין כי הרי הכלל הזה "התובע הולך אחר הנתבע" אינו מעצם הדין אלא תקנה היא, כמבואר באחרונים – עיין בתשובות מהריב"ל (חלק ב סימן צז) ובתשובות הרשד"ם (חלק חושן המשפט סימן ז). ואם כן במקום שבת הדין שבו רוצה הנתבע אין לו כוח בית דין כפי שהוא לאותו בית הדין לפניו מזמינו התובע, והתובע לא ימצא בו תיקונו – איך אפשר לשלול ממנו את זכותו לפי הדין, ולא לצו להתדיין לפני בית דין נטול כוח.

ועיין בתשובת מהריב"ל הנ"ל, הכותב:

"והתקנה הזאת נראה שתקנוהו משום שהיחיד הוא מוכרח ונכנע לפני בית הדין של הקהל שלו, מה שלא ייכנע אם יגזרו עליו זולתם."

ואם כן, במקום אשר המצב הוא להפך ובבית הדין במקומו של התובע – הנתבע הוא יותר מוכרח ונכנע לציית לפסק הדין מאשר במקומו של הנתבע – שם אין האפשרות להכריחו לקיים את פסק הדין – הרי נפל טעמה של התקנה.

מטעם זה ובגינה בלבד, יש לדעתי לקבל את הערעור ולשמוע את תביעתה של המערערת בבית הדין בתל אביב.

18. נוסף עוד, כי כך גם נפסק בתיק ערעור בבית הדין הגדול (מס' 136/תש"ל, לא פורסם) בהרכב הרבנים הגאונים הרב יוסף שלום אלישיב, הרב בצלאל ז'ולטי והרב שאול ישראלי שקבע כי אף שהאישה גרה בגרמניה – מקום הדיון והסמכות תהיה בבית הדין הרבני תל אביב. ואלו דבריהם:

שכלל זה שהתובע הלך אחר הנתבע נאמר רק באופן שבמקום הנתבע קיים בית דין שיש לו סמכות לפסוק בעניין ולאכוף את פסק הדין, מה שאין כן במקרה דנן שלא קיים במקום מגוריה של המערערת כיום בית דין שיש לו סמכות לדון ולפסוק בעניין [...]

(ראה גם פסק דין של בית הדין הרבני אשדוד – הגר"ש דיכובסקי – אב"ד, פורסם בפד"ר חלק יג עמ' 259–264, שהלכו גם בדרך זו.)

19. הווה אומר: יש בפנינו חזית של גדולי הדיינים לדורותיהם, דיינים שהיו ממעצבי דמותה של מערכת בתי הדין. ואכן כך נהוג כיום בבתי הדין הרבניים בכל מקרה שהבררה היא בין בית דין בישראל לבית דין בחו"ל.

20. וראה עוד בספר אמרי משפט (חלק ב סימן כא) מה שצוין לכמה פסקי דין בעניין הגדרת "בית דין קבוע" והובאו שם שני פסקי דין של הרב הראשי לישראל הגר"א שפירא זצ"ל שבית דין הרבני בישראל יש לו דין בית דין קבוע כלפי כל ישראל. וכן העלה הגאון הרב חיים שלמה שאנן זצ"ל בספרו עיונים במשפט (חושן משפט חלק סימן ד).

21. אציין בתמיהה כי לפלא על כבוד האב"ד שנעלמו ממנו דבריו הוא עצמו בפסק דין שכתב בבית הדין בצפת, בשנת תשס"ב. גם שם הדיון בתביעה שהגישה האישה נגד הבעל הגר בחו"ל, לרבות הוצאת צו עיכוב יציאה נגדו. כבוד האב"ד מביא שם את פסק הדין בערעור תשכ"ז/159 שהובא לעיל ועל פיו מכריע שם האב"ד:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנת הדברים: מאחר שלבית הדין הרבני בצפת סמכויות שיפוט ואכיפה חוקיים, וסמכויות אלו אינן בבית הדין הרבני שבמקום מגוריהם בארצות הברית, על כן בית הדין בצפת מוסמך לדון ולפסוק בתביעות שבפנינו.

הדברים הודפסו בספרו של כבוד האב"ד – עטרת דבורה (חלק ב' חושן משפט סימן ח).

יפים הדברים גם למקרה דנן שבו התרשמנו כי קיים חשש סביר שהאישה תיוותר עגונה בגין עמדות הבעל שאינן יציבות.

בנסיבות הללו של חשש עיגון שאליו נחשפנו – יש לתת משקל רב יותר לחובת בית הדין שלו הסמכות לאכיפת החלטותיו לפעול למניעת חשש עיגון.

22. לפיכך ברור שבמישור ההלכתי הסמכות לדון בתביעות שבפנינו – הן תביעת המזונות והן תביעת הגירושין – היא בידי בית הדין בישראל ולא יכולה להישמע טענת הנתבע לדון בחו"ל.

23. עוד אתייחס למה שכתבו כי אין להוציא צו עיכוב יציאה מאחר שעדיין לא חויב הבעל בגט. אף רמזו בדבריהם כי זה יהווה לחץ על הבעל ליתן גט.

לא ברור כלל מהיכן שאבו דברים אלו: הרי מעשים בכל יום שאישה פותחת תיק תביעת גירושין ובעת פתיחת התיק – עוד טרם נערך כל דיון ולא נשמעו כלל דברי הצדדים – פותחת האישה תיק להוצאת צו עיכוב יציאה ובכל בתי הדין מוציאים צו כזה מידיה. היות שיש חשש – קטן ככל שיהיה – לבריחת הבעל ובכך לעגינות האישה, נהוג כמעשים בכל יום שאנו – בתי הדין מוציאים צו עיכוב יציאה נגד הבעל. הסיבה לכך אינה כלל הפעלת לחץ אלא – פשוט – כדי למנוע בריחת הבעל והשארת אישה עגונה. כל זאת עוד טרם שמענו טענה כל שהיא, אך כדי שלא נהיה בגדר "צועקים על העבר" כאשר הבעל יברח לחו"ל ותקצר ידינו מלהושיע את האישה.

לכן יש לדחות מכל וכל טענה זו כאילו יש כאן לחץ לגט. לא זו המטרה בהוצאת צו עיכוב יציאה. המטרה היחידה בהוצאת צו עיכוב יציאה היא הבטחת התייצבות של הבעל לדיונים בתביעה שהגישה האישה ומניעת כל חשש עגינות. יעמוד בדין ויברר שאינו חייב בגט או במזונות – יחזור לביתו בחו"ל בשלום.

24. נוסף כי במקרה דנן, הרי שבדיון שהתקיים בפני בית הדין הגדול הצהיר הבעל מפורש כי אינו רוצה כלל לחזור לאשתו וכי גם רצונו הוא בגירושין, אך הוא מסרב ליתן גט לצורך השגת יעדים אחרים כמו עניין הילדים ועוד הישגים כלכליים וכספיים. הבעל הצהיר כי לא ייתן לה גט כל עוד אלו לא יסודרו לשביעות רצונו. יתרה מכך, בית הדין הגדול הציע לבעל להתגרש מידיה בבית הדין בישראל והאישה תתחייב כי היא מוכנה לדון בפני כל בית דין בארצות הברית או בבית המשפט. הבעל לא היה מוכן גם לכך. ודוק. כך שעל פי נתונים אלו – סירוב הבעל לגט אינו ענייני לגופו אלא הבעל משתמש בגט כקלף מיקוח עבור דברים צדדיים, ומתוך ניסיון של תיקים אין ספור יש לנו רב לחשש עגינות האישה. בהתאם לכך – לא רק שרשאי בית הדין לעכב את יציאתו, אלא בית הדין מתוקף תפקידו מחויב לעשות כן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. מן הפרט אל הכלל – סמכות בית הדין כלפי אזרח ותושב חוץ מבחינה משפטית
25. נפנה עתה אל בחינת המצב המשפטי ביחס לתנאים הנדרשים להחלת סמכות שיפוט
בית הדין הרבני בענייני מזונות האישה מכוח סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים
(נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 (להלן: "חוק שיפוט בתי דין רבניים").

סעיף זה, בשונה מסעיף 1 אינו מונה את הדרישה הטריטוריאלית "של יהודים בישראל
אזרחי המדינה או תושביה", וזו לשונו:

הגישה אישה יהודייה לבית דין רבני תביעת מזונות שלא אגב גירושין, נגד
אישה היהודי או נגד עזבונו – לא תישמע טענת הנתבע שאין לבית דין רבני
שיפוט בעניין.

להלן נסקור את פסיקות בית המשפט העליון על אודות סעיף זה ונראה כי הלכת בית
המשפט עקבית – כמשמעות לשון החוק – כי לצורך סמכותו של בית הדין לדון בתביעת אישה
יהודייה למזונות "שלא אגב גירושין" נגד בעלה היהודי – לא נדרשים תנאי האזרחות או
התושבות או זיקה משמעותית לארץ.

26. כבר בשנת 1953, כחמש שנים לאחר תחולתו של חוק שיפוט בתי דין רבניים התייחס
בית המשפט העליון לסוגיה זו והוציא פסק דין בבג"ץ (המרצה) 135/58 ש'מ' קנול נגד
בית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו (1958) (להלן: "בג"ץ קנול"), אשר בו הבהיר
מפורשות כי סעיף 4 לחוק אינו מוגבל בתנאי סעיף 1, הדורש שהנתבע יהיה אזרח ישראל
או תושב בה, ואף לא שתהיה לשם כך לנתבע זיקה חזקה ומשמעותית לארץ. וכך כתב
בפסק הדין השופט מ' זילברג:

ונותרה השאלה היחידה: אם בית הדין מוסמך או אינו מוסמך לדון בתביעת
מזונות שלא אגב גירושין, אשר אישה יהודייה הגישה נגד בעלה היהודי,
שאינו לא אזרח ישראלי ולא תושב קבוע בישראל [...]

ותשובתי לכך היא: כן, מוסמך ומוסמך! סעיף 4 של חוק שיפוט בתי דין
רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 אומר [...]

"יהודי" ו"יהודייה" נאמר כאן, ללא תוספת התכונות של "אזרחי המדינה" או
"תושביה" כאמור בסעיף 1 של החוק, ומכאן עולה ברורות כי לבית הדין
נתונה סמכות לדון בתביעה, ביתר דיוק: אין שומעין לטענת חוסר הסמכות
שלו.

הושמעה הטענה לפנינו, כי מכוח "הלכת הריבונות הטריטוריאלית" (ראה
בג"ץ 279/51 – "פסקי דין" כרך ו עמ' 945, (1)), יש לצמצם את סמכותו של בית
הדין הרבני ליהודים שיש להם – אם מבחינת האזרחות ואם מבחינת
"הדומיסיל" – קשר כלשהו לארץ הזאת.

תשובתי לכך היא:

עיקרון הריבונות הטריטוריאלית אינו אלא כלל של פרשנות (ראה בג"ץ
279/51, (1) – הנ"ל, בעמ' 967, 971) ואין להחילו על חוק ישראלי מובהק,
שמגמתו הבולטת היא הרחבת סמכותם של בתי הדין הרבניים.

בית המשפט קבע באופן ברור וחד-משמעי כי לא רק שבית הדין הרבני "מוסמך ומוסמך!"
לדון בתביעת מזונות אישה יהודייה שלא אגב גירושין "ללא תוספת התכונות של 'אזרחי
המדינה' או 'תושביה'", אלא אף אין צורך מצד החוק ל"קשר כלשהו לארץ הזאת" ואין להחיל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על סעיף זה את מגבלות "עיקרון הריבונות הטריטוריאלית". עם זאת, סייג השופט זילברג את דבריו והוסיף:

אין לשער כי בית הדין הרבני ייזקק לתביעה מעין זו כאשר לנתבע אין שום קשר מכול וכול למדינת ישראל [...] במקרה שלפנינו, על כל פנים, יש ויש קשר "פרוצסואלי" בין הנתבע והארץ הזאת: הוא נשא את האישה בישראל, כתב לה (כפי שיש להניח) כתובה על פי דיני ישראל, והרי לפנינו בסיס מספיק להקניית סמכותו של בית הדין הרבני בכל הנוגע לענייני האישות הנובעים מן הנישואין ההם. (ההדגשות אינן במקור).

27. כעשר שנים לאחר מכן, חזר בית המשפט שוב על קביעתו הברורה בבג"ץ 159/63 מ' אילון נגד הרב ש' ב' ורנר, ואח' (1963) (להלן: "בג"ץ אילון"). (קודם לכך התייחס לעניין בע"א 252/61 מנהלי עזבון המנוח מקס בזל (שרה בזל ואח') נ' רבקה בזל, טו 2037 (1961), אך לא הכריע בו).

גם שם דובר באישה שהגישה, בין השאר, תביעת מזונות נגד בעלה לאחר שזה נמנע מלקיים את פסק הדין המחייבו בגירושיה. הבעל באותו מקרה לא רק שהשתקע בארצות הברית וקיבל בה זכות ישיבת קבע, אלא אף לא שהה כלל בישראל בעת הגשת התביעה וקיום ההליכים בארץ. ועל כך שם כתב השופט צ' ברנזון:

נשאת אפוא השאלה אם התנאים האמורים בסעיף 1 של החוק [...] משתרעים גם על תביעה לפי סעיף 4 לחוק. תשובה שלילית חדרמשמעת לשאלה זו ניתנה על ידי בית משפט זה בבג"ץ 135/58, (2).

אלא שלדעתו בנסיבות אותו מקרה הייתה סמכות לבית הדין לדון בעניינים גם מכוח סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, משום שהבעל היה אזרח ישראל והיו לו זיקות מספיקות לישראל המחשיבות אותו לצורך כך כנוכח בארץ.

28. פעם נוספת שבה נדון עניין זה בבית המשפט העליון היה במסגרת בג"ץ 323/73 מוריס גולדברג נ' רינה גולדברג – פ"ד כח(1) 563 (1974) (להלן: "בג"ץ גולדברג"). באותו מקרה דובר בבני זוג יהודים אשר שניהם אזרחי ארצות הברית ותושבים בה – לבעל אין כל זיקה לארץ ואילו לאישה הייתה אזרחות ישראלית מלידה וסמוך להגשת תביעת המזונות של האישה היא נרשמה עם בנה כתושבת חוזרת, לאחר מכן גם הבעל הגיע לארץ ונרשם כעולה, אך לטענתו הגעתו לארץ ורישומו כעולה נכפתה עליו כדי שיוכל לראות את בנו ונעשתה נגד רצונו. כסעד להליך תביעת המזונות הוציא בית הדין נגד הבעל צו עיכוב יציאה מהארץ, אולם חרף הצו הצליח הבעל להערים ולחזור לארצות הברית, והשאלה הייתה: האם מוסמך בית הדין להמשיך ולדון בתביעת האישה? השופט א' ויתקון מזכיר את דברי בית המשפט בבג"ץ קנול ובג"ץ אילון, לפיהם מוסמך בית הדין לדון מכוח סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים גם כאשר בני הזוג אינם תושבי המדינה ואזרחיה. עם זאת, מזכיר השופט ויתקון את הסתייגותו של השופט זילברג בבג"ץ קנול, כי "אין לשער כי בית הדין הרבני ייזקק לתביעה מעין זו כאשר לנתבע אין שום קשר מכול וכול למדינת ישראל". ובמענה לכך הוא מציין אל תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים וקובע:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוראה אחרונה זו – ייתכן והיא מאפשרת לתובע למסור לנתבע הזמנה לבית הדין אפילו בא הוא [=הבעל] לישראל לשהות קצרה וארעית ביותר, ממש כמו שאפשר כנראה לעשות באנגליה. ראה: *Dicey, Conflict of Laws, 8th ed, p. 170* (אם כי יש עוררין על כך). אך במקרה דנן אין אנו יודעים אם נמסרה לאב הזמנה לבית הדין בזמן שהותו בארץ. (ההדגשות אינן במקור).

אלא שבשורה התחתונה, מאחר שהבעל הצהיר שלא הומצא אליו זימון לדיון "במקום ובזמן הימצאו הארעי" בארץ ובאי כוח האישה לא הצליחו להפריך את טענתו, כתב השופט ויתקון כי "אין אני יודע על מה ניתן להשתית את סמכות בית הדין הרבני" ולכן הכריע כי הוא מקבל את העתירה.

29. הפעם הרביעית שבה חזר בית המשפט העליון על העיקרון לפיו סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים אינו מצריך שהנתבע יהיה אזרח ישראל או תושב בה, הייתה בבג"ץ 1796/03 צאלח כובאני נ' בית הדין הרבני הגדול (2003) (להלן: "בג"ץ כובאני"). גם במקרה זה שני בני הזוג לא היו אזרחי המדינה ולא גרו בה. מאוחר יותר הגישה האישה בקשה לאזרחות ולהכיר בה כעולה חדש. האישה הגישה תביעת גירושין נגד בעלה ולמחרת הגישה תביעת מזונות וביקשה לעכב את יציאתו מהארץ. בית המשפט בפסק דינו מפי הנשיא דאז א' ברק דחה את העתירה, תוך שהוא חוזר על פסיקותיו הקודמות בנדון וקובע:

כבר נפסק כי לעניינינו של סעיף זה אין הכרח כי בני הזוג יקיימו את תנאי הסמכות הקבועים בסעיף 1 לחוק (ראו: המ' 135/58 קנול נ' בית הדין הרבני האזורי, פ"ד יב 1622, 1623; בג"ץ 159/63 אילון נ' ורנר, פ"ד יז 2340, 2341; בג"ץ 323/73 גולדברג נ' גולדברג, פ"ד כח(1) 563). די בכך בכדי להביא לדחיית העתירה. משכך קבענו: אין אנו נדרשים להכריע אם יש מקום לסיוג תחולתו – במישור הסמכות הבינלאומית – של סעיף 4 לחוק, אם בשל היות הפורום לא נאות (השוו: פרשת קנול, הנ"ל, בעמ' 1624; בג"ץ 8754/00 רון נ' בית הדין הרבני הגדול (טרם פורסם)) או מטעמים אחרים – בייחוד שעה שהבעל לא ביסס טענה ממין זה; כן אין אנו נדרשים להכריע אם בנסיבות המקרה, ובייחוד נוכח הגשת הבקשה להכרה באישה כעולה חדשה, מתקיימים תנאי הסמכות של סעיף 1 לחוק [...]

30. כשנה וחצי לאחר בג"ץ כובאני יצא פסק דין אחר, בבג"ץ 6751/04 מישל סבג נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים (2004) (להלן: "בג"ץ סבג"), אשר בדעת הרוב שבו עלו קולות שונים מאלו שנשמעו עד אז בפסיקות בית המשפט זה למעלה מארבעה עשורים. השופט א' פרוקצ'יה – בדעת הרוב – הזכירה גם היא את שלל פסקי הדין שקדמו ושבהם נקבעה ההלכה כי סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים אינו כבול לתנאי הסמכות שבסעיף 1, ואף היא הודתה כי הלכה זו אכן משתלבת עם משמעות לשון החוק, אולם מיד לאחר מכן היא מעלה בחוות דעתה תהיות: האם נכון היה לפסוק כך?

אמת הדבר כי הלכה פסוקה קודמת קבעה כי סעיף 4 לחוק אינו מחייב התקיימותם של תנאי הסמכות הנדרשים לצורך סעיף 1 לחוק (המר' 135/58 קנול נ' בית הדין הרבני האזורי, פד"י יב 1622, 1623; בג"ץ 159/63 אילון נ' ורנר, פד"י יז 2340, 2341; בג"ץ 323/73 גולדברג נ' גולדברג, פד"י כח(1) 563;

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בג"ץ 1796/03 כובאני נ' בית הדין הרבני הגדול, פסקה 4 לפסק הדין; בג"ץ 8754/00 רון נ' בית הדין הרבני הגדול).

בענייני ניצבת שאלה: האם נכון נפסקה ההלכה אשר שללה את הצורך בקיום תנאי הסמכות הטריטוריאלית והפרסונלית הנדרשים לצורך סמכות בית הדין על פי סעיף 1 גם לתביעת מזונות שלא אגב גירושין על פי סעיף 4 לחוק? נכון הוא שהחוק על פי ניסוחו לא חזר ומנה את תנאי הסמכות הנדרשים לצורך סעיף 1 גם לעניין תביעת המזונות, אך נותרת השאלה בעינה: האם לא הניח כי דרישת הזיקה הטריטוריאלית והפרסונלית של בני הזוג המתדיינים, הנדרשת לצורך תביעת הגירושין, אוצלת בבחינת מובן מאליו, גם על שאר סמכויות בית הדין על פי הוראותיו האחרות של החוק? האם סביר להניח כי החוק התכוון לפרוש את סמכות בית הדין בתביעת י למזונות שלא אגב גירושין גם על בני זוג יהודים חסרי זיקה כלשהי לישראל, בין טריטוריאלית ובין פרסונלית? או שמא הניח המחוקק, במשמע, כי תנאי הסמכות הפרסונלית והטריטוריאלית הנדרשים לתביעה בענייני נישואין וגירושין אוצלים גם על סמכויות השיפוט האחרות של בית הדין המוקנות לו בחוק, גם אם לא נאמר כך במפורש [...]

31. אולם חשוב לשים לב כי גם השופטת פרוקצ'יה בחוות דעתה מציינת במפורש כי היא אינה באה בהעלאת תהיות אלה לשנות את ההלכה שנפסקה ולדעתה גם אין הדבר נדרש באותו מקרה. וזאת משתי סיבות: הראשונה – משום שלעמדתה תביעת המזונות במקרה זה אינה באמת "שלא אגב גירושין", והשנייה – כי משום כך תביעת המזונות גם אינה כנה:

סוגיה מורכבת זו על מכלול היבטיה ראויה בענייני לעיון נוסף ולהערכה שיפוטית מחודשת, **לכשהדבר יתחייב לצורך העניין**. אולם אין הדבר נדרש במקרה שלפנינו, וזאת משני טעמים השלובים זה בזה:

(א) ראשית: תביעת המזונות שהגישה האישה כנגד הבעל אינה נכנסת בגדרו של סעיף 4 לחוק, וזאת מן הטעם שאין היא באופן אמתי תביעת מזונות "שלא אגב גירושין" אלא היא תביעת מזונות אגב גירושין ותלויה בעניין הגירושין בקשר בל יינתק [...]

(ב) שנית: בענייננו, אין לייחס מעמד עצמאי לתביעת המזונות שהגישה המשיבה בצד תביעת הגירושין שהוגשה על ידה. זאת מן הטעם שבנסיבות מקרה זה מדובר בתביעת מזונות שהיא כשלעצמה אינה אמיתית וכנה, אלא כל-כולה נועדה להתגבר על מכשולי סמכותו של בית הדין הרבני להכריע בתביעת הגירושין, ולמצוא פרצה שדרכה ניתן יהיה לכבול את הבעל לסמכות השיפוט הרבני בישראל, ובעקיפין להביא פתרון לסוגיית הגירושין והגט [...]. (ההדגשות אינן במקור).

השופטת פרוקצ'יה חזרה והבהירה את דבריה בשנית, כי אין היא באה בפסק דינה לשנות מהלכות בית המשפט שנקבעו קדם, וזאת גם משום שבמקרה שלפנינו הזוג התגרש וניתן בעניינם כבר בעניינם פסק דין חוץ בעניין המזונות:

ראוי להעיר כי העמדה המובעת בעניין זה אינה עומדת בסתירה לפסיקת בית המשפט בפרשת כובאני (סס). במערכת העובדות הנתונה בענייננו, מדובר בבני זוג שעברו הליכי גירושין חלוטים בבית המשפט האזרחי במקום מושבם ונתגרשו מהבחינה האזרחית לכל דבר ועניין. כן ניתן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעניינם פסק מזונות ומשמורת במדינת מושבם. בעניין כובאני לא הוצגו נתונים דומים מעין אלה. (ההדגשות אינן במקור).

32. על דעת הרוב של השופטת פרוקצ'יה והשופט עדיאל בעניין משמעותה של תביעת האישה למזונות "מעוכבת מחמתו להינשא" כמזונות "שלא אגב גירושין" וכן שאלת כנותה של התביעה, חלק כבוד השופט א' רובינשטיין, כיום המשנה לנשיאה, וכתב:

"לדעתי יש בכל אלה כדי להצדיק דיון בתביעת מזונות על פי סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים [...] שכן עדיין מזונות הם, גם אם אינם המזונות המקובלים".

לעניין סמכות סעיף 4 כלפי בעל יהודי שאינו אזרח ישראל או תושב קבע בה, ציין השופט רובינשטיין גם הוא אל פסק דינו של השופט זילברג בבג"ץ קנול, והוסיף:

באשר לזיקה לישראל: היא אינה נדרשת בלשון סעיף 4. אך יש היגיון – בכל הכבוד – בדברי השופט זילברג בעניין קנול כי נחוץ קשר כלשהו לישראל. ואולם הדוגמאות שהביא השופט – נישואין בישראל וכתובה – אינן יוצרות מסגרת נוקשה כל עיקר. בפרשת גולדברג התפיסה באשר להמצאה הייתה – כאמור – כי זו אפשרית אף כלפי הבא ארצה ל"שהות קצרה וארעית ביותר". מבלי לפגוע בטעמים שביסוד גישתה של חברתי בעניין הזיקה, נראה לי כי באשר לסמכות במזונות – קיומה של כתובה (כפי שישנה כמסתבר במקרה דנן) אינו פחות מעריכת הנישואין בישראל ולכן המסגרת המזערית והגמישה שקבע השופט זילברג אינה נפגעת (שאלת ההמצאה אינה מתעוררת). זאת, שעה שבכף השנייה מונחת העגינות [...] בנסיבות אלה, נראה לי כי ניתן להיצמד ללשון החוק וללכת בעקבות פסק דין כובאני תוך זהירות ומידתיות.

33. פסק הדין האחרון עד כה אשר יצא מאת בית המשפט העליון ועסק בסוגיה זו, ניתן לפני כארבע שנים בבג"ץ 8121/11 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (2012) (להלן: "בג"ץ פלוני"), בהרכבם של – כתואריהם היום – כבוד הנשיאה מ' נאור, המשנה לנשיאה א' רובינשטיין והשופט ס' ג'וראן. גם במקרה זה דובר בשני בני זוג יהודים שאינם אזרחי המדינה ואינם תושביה. האישה הגישה תביעה לגירושין אל בית הדין הרבני בעת שהותם בארץ כתיירים, ובמקביל הגישה אל בית הדין תביעת מזונות וביקשה להוציא צו עיכוב יציאה נגד הבעל. בהמשך הגישה האישה בקשת להתאזרח בישראל ולעלות ארצה, אך הדבר לא יצא עד אז לפועל, ולטענת האישה: "אילולי החסמים שמעמיד בדרכה העותר בכל הנוגע להעתקת מקום מגוריהם של ילדיהם הקטינים, הייתה עולה עם ילדיה לישראל". השופט רובינשטיין מתייחס בפסק הדין לנאמר בבג"ץ סבג, מאבחן בינו לבין המקרה שלפניו וחוזר ומציין כי גם שופטי הרוב בבג"ץ סבג לא באו בדבריהם לשנות את ההלכה בבג"ץ כובאני ופסקי הדין שלפניו:

אכן, במישור המשפטי-עיוני, ייתכן שסוגיית הסמכות לדון בתביעת המזונות אינה בהירה כל צורכה: מחד עומדת דעת הרוב בעניין סבג באשר לרכישת סמכות לדון בתביעת מזונות לפי סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים והיא כמוכח בהכרעה שיצאה מלפני בית המשפט והטתה את הכף; ומנגד, דומה כי אין להתעלם מן הטענה כי במקרים קודמים (דוגמת עניין כובאני) אושרה סמכותו של בית הדין הרבני בנסיבות דומות [...] לא כל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הטענות התבררו לגופן בעניין סבג, ולכאורה הן תומכות בגישה שננקטה בעניין כובאני. גם שופטי הרוב בעניין סבג היו מודעים למורכבות הסוגיה, ולגבי חלקים מסוימים ממנה [...] עוד ראוי לציין כי למצער חלק מהנתונים בהם עשו שימוש שופטי הרוב בעניין סבג, כדי לאבחנו מעניין כובאני (עמוד 836), אינם מתקיימים בנסיבות תיק זה (בין היתר: בענייננו – כמו בעניין כובאני ובשונה מעניין סבג – הצדדים טרם התגרשו אזרחית).

מכאן פונה כבוד השופט רובינשטיין ומצרף מרכיב נוסף ומשמעותי לשיקולי הכרעת סמכותו של בית הדין, והוא סוגיית העגינות העומדת ברקע הדברים, ואשר נותנת הקשר ומבט רחבים יותר לניתוח השיקולים המשפטיים והערכיים להכרעה בשאלת תחולת סעיף 4 לחוק במקרים אלו:

ואחרי ככלות הכול, אף מבחינה עובדתית ואנושית אין מדובר בסוגיה פשוטה: העובדות לאשורן טרם התבררו ואולם על פניו בתי הדין התרשמו כי קיים חשש ממשי לעיגונה של המשיבה (ואף מפי העותר לא שמענו תגובה של ממש לטענה זו). ההתחשבות בנתון זה – כל עוד היא נעשית בגדרי הדין – אינה עולה כדי שיקול זר: "דיני התרת עגונות הם חלק מהמערכת המשפטית של מדינת ישראל" [...] (ההדגשות אינן במקור).

34. ניתן אם כן לסכם כי לפנינו הלכה ברורה של בית המשפט העליון החוזרת ונשנית בפסיקותיו המתפרסות על פני למעלה מיובל שנים, ולפיה אפשרות תביעת מזונות "אישה יהודייה [...] שלא אגב גירושין, נגד אישה היהודי או נגד עזבונו" מכוח סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים אינה כבולה בתנאי האזרחות, התושבות והנוכחות בארץ המצויים בסעיף 1 לחוק. כך בפסקי בית המשפט החל בבג"ץ קנול משנות החמישים, המשך בבג"ץ אילון, בג"ץ גולדברג ובג"ץ כובאני, וכלה בבג"ץ פלוני – לפני כארבע שנים. כפי שראינו, גם בבג"ץ סבג חזרו כל שופטי ההרכב על הלכה קבועה זו. אמנם השופטת פרוקצ'יה העלתה באותו פסק דין – כאפשרות את השאלה האם לא נכון היה לשנות פרשנות זו בסעיף 4 לחוק – הצעה אשר נמתחה עליה ביקורת ציבורית ואקדמית, כגון במאמרו של פרופ' א' שוחטמן, "מסורבות הגט שבחו"ל – היש להן מושיע בישראל?" (שערים למשפט 1, איבי תשס"ה) – אך גם היא הבהירה שהיא אינה באה לשנות בכך מההלכה שנקבעה. עם זאת תיאמר האמת, כפי שניסח זאת בכנות בית הדין הרבני הגדול בפסק דינו בתיק ערעור 5156-64-1 (2008) כי:

מקריאה מעמיקה של פסיקת השופטת פרוקצ'יה בפרשת סבג, ניתן להתרשם כי עמדתה בפרשה זו נטועה היטב בעמדתה החולקת על הלכת בית המשפט העליון לגבי פרשנות סעיף 4 לחוק. סביר להניח כי על מנת שלא להצריך את הרחבת הרכב בית המשפט העליון בפרשת סבג, כמקובל בעת שהרכב שופטים בבג"ץ מבקש לעיין מחדש בהלכה שנפסקה בעבר, העדיפה השופטת פרוקצ'יה להתמקד בנסיבות שהיו מיוחדות לדעתה בפרשת סבג, ולהשתית עליהן את התוצאה שהיא מגיעה אליה – תוצאה השונה באופן בולט מן התוצאות אליהן הגיע בית המשפט העליון כאשר דן בעבר בגדרי סמכות בית הדין הרבני לפי סעיף 4 לחוק.

35. אולם הלכה למעשה מחלוקתם של דעת הרוב והמיעוט בבג"ץ סבג בהחלת סעיף 4 באותו מקרה הייתה, כאמור, רק בעניין אפשרות ההכרה במזונות "מעוכבת מחמתו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להינשא" כמזונות "שלא אגב גירושין" ובעיקר בשאלת כנותה של התביעה ולא בשאלת היקף סמכותו של הסעיף כלפי תושבי ואזרחי חו"ל. בית המשפט העליון חזר והבהיר בבג"ץ פלוני כי ההלכה המקובלת זה שנים רבות בעניין תביעת מזונות אישה "שלא אגב גירושין" מאישה היהודי – לא זזה ממקומה.

36. גישה זו של בית המשפט נטועה היטב בלשונו של סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, אשר מעבר לעובדה שהוא אינו מונה את תנאי ההגבלה של "בישראל אזרחי המדינה או תושביה" המופיעים בסעיף 1, הרי שהחוק מוסיף ומבהיר כי: "לא תישמע טענת הנתבע שאין לבית דין רבני שיפוט בעניין" – לשון מודגשת וברורה שהמחוקק משתמש בה באופן מדוד.

אמירה זו של המחוקק – כפי שהסביר בית הדין הרבני הגדול, בערעור 862833/1 (2011) (פסק הדין נשוא העתירה בבג"ץ פלוני):

מלמדת כי בחירת האישה בערכאת בית הדין הרבני לדון בעניין מזונותיה מהווה שיקול-על הגובר על כל שאלת סמכות שהיא. מתי אין סמכות בית הדין לדון בתביעת מזונות אישה אינה תלויה בבחירתה של האישה? – רק כאשר עניין מזונותיה נכרך כדין בתביעת גירושין הנמצאת בסמכות בית הדין.

וראה עוד הסברו הנרחב של בית הדין הרבני הגדול בערעור 5156-64-1 דלעיל:

כי הלכת בית המשפט העליון ולפיה דיון במזונות לפי סעיף 4 לחוק אינו מצריך שבעלי הדין יהיו אזרחי המדינה או תושביה – מעבר להיותה מושרשת היטב – יש לה תימוכין מבוססים בהיסטוריה החקיקתית של סעיף זה.

(וראה עוד בהרחבה בספרו של שופט ביהמ"ש העליון בעבר פרופ' מ' זילברג, בספרו "המעמד האישי בישראל" (1961) עמ' 375–378).

37. עם זאת, עמדה ברורה זו של היקף סמכותו של סעיף 4 גם כלפי מי שאינו אזרח ישראל ותושב בה, כאמור, סויגה על ידי בית המשפט אשר קבע כדברי השופט זילברג בבג"ץ קנול: "אין לשער כי בית הדין הרבני יזקק לתביעה מעין זו כאשר לנתבע אין שום קשר מכל וכל למדינת ישראל." וכפי שחזר על דבריו השופט רובינשטיין בבג"ץ סבג: "אך יש הגיון – בכל הכבוד – בדברי השופט זילברג בעניין קנול, כי נחוץ קשר כלשהו לישראל."

אך יש לזכור כי הסתייגות זו נכונה רק כאשר לבעל הנתבע במזונות "אין שום קשר מכל וכול" לישראל, אך אם ימצא "קשר כלשהו לישראל" שוב תפוג לה הסתייגות זו של בית המשפט – שאף הוא מודה שאינה קבועה בחוק – מהפעלת הסמכות של סעיף זה על אזרח ותושב חוץ. קשר "כלשהו" זה לישראל יכול שיהיה דל ומצומצם ביותר – אפילו "נשא את האישה בישראל" או "כתובה על פי דיני ישראל" (כדברי השופט זילברג בבג"ץ קנול) או אפילו אילו הומצאה לו התביעה בעת שהגיע "לישראל לשהות קצרה וארעית ביותר" (דברי השופט ויתקון בבג"ץ גולדברג והשופט רובינשטיין בבג"ץ סבג).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עמדה זו מקבלת משנה תוקף לנוכח העובדה שברקע הדברים עומד חשש סביר וממשי לעגינות האישה, ואשר "ההתחשבות בנתון זה – כל עוד היא נעשית בגדרי הדין – אינה עולה כדי שיקול זר" (השופט רובינשטיין, שם) ולאור העובדה – כפי שניסח זאת בית המשפט (ע"א 3868/95 ורבר נ' ורבר, פ"ד נב(5) 817, עמ' 846; וראה בג"ץ 1480/01 חגי' נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד נה(5) 214, עמ' 228; ובג"ץ 2123/08 פלוני נ' פלונית, פסקה 17) כי:

שום בית דין דתי בעולם מחוץ לבית הדין הרבני בישראל, אינו מוסמך להפעיל סמכות ממלכתית וליתן פסקי דין לגירושין דתיים שיהיו מוכרים וניתנים לביצוע במדינות אחרות כמו בישראל. בנסיבות כאלה, הקשחת התנאים הנדרשים כדי להקנות סמכות בין-לאומית לבית הדין הרבני תהיה בלתי רצויה. יהיה בה משום מתן פרס לבן זוג אחד המבקש לגרום עגינות לבן הזוג השני, באמצעות התחמקות משיפוטה של הערכאה האפקטיבית – היא בית הדין הרבני בישראל.

ד. מן הכלל את הפרט – סמכות בית הדין במקרה דנן

38. מכאן נפנה אל יישומן של עקרונות אלה בסעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים ביחס לבעלי הדין – הצדדים לערעור זה.

גם במקרה שלפנינו מדובר בבני זוג אשר שניהם אינם אזרחי המדינה (לפחות כך חשבה בתחילה האישה) ושניהם אזרחי ארה"ב ותושבים בה. המיוחד במקרה שלפנינו, בשונה משאר המקרים הקודמים בפסיקה, הוא כי בעת הגשת תביעת המזונות על ידי האישה – בתאריך א' באדר א' תשע"ו (10.2.2016) לא הוגשה על ידה קודם לכן כל תביעה גירושין אל בית הדין הרבני – לא בארץ ולא בחו"ל ורק למחרת – לאחר הערת בית הדין הרבני האזורי – הגישה האישה תביעה לגירושין.

אשר על כן ברור כי במקרה דנן אין כל ספק שתביעת מזונות האישה אינה "אגב גירושין", ואף לא מדין "מעוכבת מחמתו להינשא" (כפי שהיה בבג"ץ סבג ושכנין כך עמדת הרוב קיבלה את העתירה).

עוד הוסיף ועדכן בא כוח האישה את בית הדין בתאריכים כ"ד באדר ב' תשע"ו וד' בניסן תשע"ו (3.4.2016 ו-12.4.2016) כי התברר שאביה של האישה – המערערת הוא אזרח ישראלי "יורד", ועל כן מתוקף חוק האזרחות – המערערת היא אזרחית ישראל לכל דבר ועניין, ולצורך קבלת מעמד של "אזרח עולה" נדרשת המערערת לנקוט כמה הליכים פרוצדורליים שייקחו זמן מה. עוד מציינת המערערת כי הסדרת מעמדה כ"אזרח עולה" מותנה בהסכמת המשיב לעלייתה עם הילדים לישראל.

מן העבר השני: ברור כי הבעל – המשיב נכח בעת הגשת התביעה וזו הומצאה לידיו כדין בעת שהגיע "לישראל לשהות קצרה וארעית".

בנוסף לכל זאת: מכתבי טענות הצדדים והדיונים שנערכו עמם בבית הדין – מתרשם בית הדין כי אכן יש אמת בחששה הממשי של האישה מעיגונה חלילה בעתיד על ידי בעלה, אם זה יצא את הארץ וישוב לארה"ב. זאת, אף שטרם החל ברור בית הדין בתביעתה לגירושין לגופה.

39. זאת ועוד: אם המערערת תקבל בנוסף לאזרחותה הישראלית תעודת "אזרח עולה" ויתאפשר לה לעלות לארץ ולהתגורר בה, בלא שהמשיב ימנע ממנה זאת – הרי שאז גם לפי סעיף 4א(5) לחוק שיפוט בתי דין רבניים – "התובע הוא אזרח ישראלי ומקום מושבו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בישראל", תהיה לבית הדין סמכות מכוח החוק לדון בגירושיהם וממילא גם להוציא מכוח כך צווי עיכוב יציאה נגד הבעל.

אשר על כן, גם מרכיב זה – נוכח החשש הממשי לעגינות האישה, מקרין על שיקולי הסמכות של בית הדין להוציא נגד המשיב צווי עיכוב יציאה מכוח סמכותו לפי סעיף 4 לחוק, שהרי "ההתחשבות בנתון זה – כל עוד היא נעשית בגדרי הדין – אינה עולה כדי שיקול זר". מסקנתנו היא כי יש לקבל את ערעור האישה על החלטת בית הדין האזורי המבטלת את צו עיכוב היציאה שנתן.

לאור כל האמור לעיל מוחלט:

א. הערעור מתקבל.

ב. החלטת בית הדין האזורי מיום כ"א באדר א' תשע"ו (1.3.2016) מבטלת.

ג. על בית הדין האזורי לדון בתביעת המזונות שהגישה האישה ולשקול את אפשרות הדיון בתביעת הגירושין.

ד. מותר לפרסם החלטה זו לאחר השמטת פרטים מזהים של הצדדים.

ניתן ביום י' בניסן התשע"ו (18.4.2016).

הרב מימון נהרי

הרב יצחק אלמליח

הרב אליהו הישריק